

УДК 351.714

Микола Миколайович САППА,

професор кафедри соціології та психології

факультету № 6 (права та масових комунікацій)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор соціологічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор;

 <https://orcid.org/0000-0002-2242-1004>

ПОГЛЯДИ КОЛИШНЬОГО ДИРЕКТОРА ДЕПАРТАМЕНТУ ПОЛІЦІЇ РОСІЇ О. О. ЛОПУХІНА НА МАЙБУТНЄ ПОЛІЦІЇ ТА ЇЇ ВОЄНІЗАЦІЮ

*Розглянуті погляди колишнього директора Департаменту поліції Росії
О. О. Лопухіна на майбутнє поліції та її воєнізацію як на проблему. Окреслена
його позитивна діяльність на цій посаді.*

Цього року минає 155 років з дня народження Олексія Олександровича Лопухіна (1864–1928) – видатної і талановитої людини, відомого у свій час юриста й адміністративного діяча. Він навчався на юридичному факультеті Московського університету і закінчив його зі ступеням кандидата прав, потім працював у Тульському, Рязанському, Московському, Петербурзькому окружних судах, славився ліберальним прокурором.

З 1 лютого 1902 р. О. О. Лопухін короткий строк – близько 3-х місяців, займав посаду прокурора Харківської палати. В той час у квітні на Харківщину з Полтавської губернії перекинулися масові селянські заворушення, що виникли через неврожай 1901 року та подорожчання оренди землі, а також під впливом проведеної політичної агітації. Це Полтавсько-Харківське селянське повстання, за час якого селяни з 336 сіл розгромили 105 поміщицьких садиб і економій, було придушене у квітні каральними військами. Скоріше за все прокурор О. О. Лопухін співчував посталим селянам бо, як зазначалося в аналітичній записці, що була представлена ним у грудні 1904 р. до Кабінету міністрів, причинами «народного заколоту» називаються «зубожіння селянства, станова його приниженість, створене довгими роками безправ'я відсутність свідомості про закон і право і тупа жорстокість моралі. Голодні, що не їли протягом декількох років хліба без домішки соломи або деревної кори і давно не знали м'ясної їжі мужики, йшли грабувати чуже добро з усвідомленням своєї правоти, заснованому на безвиході становища і на те, що їм допомоги чекати немає від кого» [1, с. 109].

Тоді ж у Харкові після бесіди з О. О. Лопухінін міністр внутрішніх справ В. К. Плеве запропонував йому очолити Департамент поліції і з 5 травня 1902 р. Олексій Олександрович почав виконувати обов'язки директора департаменту. Лопухін – представник старовинного

аристократичного роду, погодився піти до поліцейської роботи лише тому, що, за його словами, міністр обіцяв йому підтримку у ліберальному реформуванні поліції, за допомогою чого Олексій Олександрович збирався нейтралізувати революційний рух в Росії.

На цій посаді О. О. Лопухін розроблював проект перебудови поліції [2, с. 283–286], зробив декілька прогресивних нововведень у діяльність поліції, виступив рішучим противником системи поліцейської провокації – під його керівництвом було складено «Тимчасове положення про охоронні відділення», яке забороняло начальникам охоронних відділень використовувати секретних агентів для організації державних злочинів.

До речі, у згаданій вище критичній записці до Кабінету міністрів у грудні 1904 р. Лопухін писав й про поширення революційного руху в країні, для боротьби з яким поліція була безсилою. Тому він вважав за необхідність проведення широкого законодавчого реформування соціального життя в країні. Досі невідомо, яким чином текст цього документу потрапив до соціал-демократів, але вже через кілька місяців більшовицьке видавництво «Вперед» видало у Женеві записку Лопухіна окремою брошурою [3]. Передмову до неї написав В. І. Ленін, який у висновку зазначив: «Проти народної революції, проти класової боротьби неможна опиратися на поліцію, треба опиратися теж на народ, теж на класи. Така мораль записки г. Лопухіна» [4].

Однак реформаторські дії Олексія Олександровича не знаходили схвальних відгуків вищого керівництва імперією, і, коли розпочалася революція 1905 року, його 4 березня 1905 року відсторонили від керівництва Департаментом поліції. Лопухін був звинувачений у неприйнятті належних заходів з охорони великого князя Сергія Олександровича, якого перед тим було вбито есером-бойовиком.

Наступне потім призначення губернатором Естляндії (зараз – Естонія) розглядалося як демонстративне і принизливе зниження по службовій ієрархії. На цій посаді О. О. Лопухін протримався лише півроку – до 27 жовтня 1905 року. Його звинуватили в «здачі влади революціонерам», оскільки в жовтні 1905 року заради припинення єврейських погромів в Ревелі він звернувся через міську думу до робітників із закликом створити озброєну міліцію для охорони порядку. І робітники відгукнулися на цей заклик – за два дні робічі патрулі навели на вулицях Ревеля порядок. Таким чином, вже в Естляндії Лопухін фактично опинився в таборі опозиції.

У 1906 р. він через пресу виступив з викриттями Департаменту поліції, причетного до випуску прокламацій, що закликали до єврейських погромів. Роком пізніше, критично розглядаючи стан поліції в Росії, О. О. Лопухін надрукував книгу «Из итогов служебной деятельности. Настоящее и будущее русской полиции», де ґрунтовно виклав своє

бачення напрямів майбутнього реформування поліції [5]. Так, наводячи низку необхідних для реформування поліції дій, він вказує на те, що між обов'язком охорони владою обивателів і одночасно обов'язком охорони влади від них поліція в той час зосередилася на більш легкому другому напрямкові. Бо «для захисту інтересів населення, з боку поліції, як представниці урядової влади, потрібні і самообмеження, і копітка позитивна робота над кожним окремим явищем, що зачіпає ці інтереси». Тоді як «для охорони інтересів влади необхідно тільки пасивне спостереження за панівною в суспільстві політичною тенденцією і чисто-негативна діяльність із заборони у самому широкому його застосуванні» [5, с. 43]. Серед вад сучасної йому поліції Лопухін вказує на її військову організацію, бо, як він вважає, «організація ця, що виправдовується тільки у розрахунку на притаманну їй дисципліну, не має у собі достатньо переваг для застосування у поліції». Військова дисципліна, на його думку, виправдовує себе лише на війні, під час бойових дій, до яких поліція не має безпосереднього відношення. Тому у повсякденній роботі поліцейських військова дисципліна «або ослабне і в такий спосіб перестане бути виправданням користі військової організації, або заглушить особисту ініціативу настільки, наскільки вона необхідна на широкому терені громадського служіння» [5, с. 61–62].

Як відомо, мілітаризація правоохоронної діяльності продовжилася і в радянські роки. 3 квітня 1919 року Голова Ради Народних Комісарів В. Ульянов (Ленін) підписав Декрет Про Радянську Робітничо-Селянську міліцію, пункт 4-й якого визначив подальшу мілітаризацію радянської міліції: «У міліції вводиться обов'язкове навчання військовому мистецтву і військова дисципліна. При навчанні військовій справі керуватися статутами і постановами, прийнятими для Червоної Армії». Раднарком УСРР підтримав цю тенденцію до мілітаризації (воєнізації) міліції і 14 вересня 1920 р. затвердив Положення про робітничо-селянську міліцію, згідно до якого органи міліції по суті набували значення збройних частин особливого призначення.

Лише в новій незалежній Україні почалося обговорювання корінного реформування правоохоронних органів і доцільність їх мілітаризації. Цікаво, що наведені вище твердження колишнього начальника Департаменту поліції О. О. Лопухіна про характер діяльності майбутньої поліції та її воєнізацію, які він написав більш, ніж сто років тому, майже повторюються у критичному висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 19 вересня 2012 р. на проект Закону України «Про поліцію» (згодом його автори народні депутати Грицак В. М. і Коновалюк В. І. свій проект відкликали):

«2. Одним із факторів, які негативно впливають на діяльність міліції у сучасних умовах, є надмірна її воєнізація, точніше, мілітаризація. Це є

спадщиною тоталітарної правоохоронної системи. Структурно-управлінська будова міліції за системою, наближеною до армійської, суперечить призначенню та характеру діяльності цього державного інституту, який має задовольнити соціальні потреби щодо забезпечення та захисту прав людини і правопорядку. Вказані риси та ознаки міліції, на жаль, знайшли своє відображення у проекті, що розглядається.

Слід зазначити, що на відміну від армійських підрозділів, загальна ефективність діяльності міліції (поліції) залежить від сукупних, але самостійних зусиль окремих працівників. Інакше кажучи, принципова різниця між ними полягає у тому, що акцент в управлінні діяльністю армійського підрозділу міститься в сфері організації колективних зусиль даного цілісного суб'єкта з виконання певного завдання, а в управлінні міліцейським підрозділом – у забезпеченні ефективності кожного працівника, який виконує свої функції відносно самостійно від інших.

Важливим питанням концептуального характеру є також визначення поліції. Наявність у визначенні поліції категорії «озброєний» відповідно до ст. 1 проекту Закону «Про поліцію», при зіставленні з її діяльністю, приводить до висновку, що поліція – учасник бойових дій, а це буде деформувати професійну свідомість працівників поліції і уявлення громадян про її характер і призначення. Аналіз визначень поліції в сучасних демократичних країнах свідчить, що подібного акценту на «озброєність» немає. Виконання міліцією правоохоронних функцій вимагає, щоб вона діяла в інтересах не окремої гілки влади, а всього суспільства. З огляду на домінуючі уявлення про поліцію як інститут, що надає послуги населенню, виникає питання, що таке послуги «озброєного органу» і чи саме їх очікує громадянське суспільство» [6].

Щодо долі О. О. Лопухіна, то у 1908 р. він посприяв есеру В. Л. Бурцеву у викритті поліцейського провокатора Е. А. Азефа, за що у 1909 р. був заарештований і засуджений до позбавлення прав і каторжних робіт на 5 років (потім каторгу замінено засланням до Сибіру). Олексій Олександрович у 1912 р. був помилуваний і відновлений у правах. В 1923 р. він без перешкод з боку більшовиків виїхав за кордон. Помер О. О. Лупухін у 1928 р. в Парижі.

Список бібліографічних посилань

1. Крестьянское движение в России в 1901–1904 гг. : сб. док. / под ред. А. М. Анфимова. М. : Наука, 1998. 368 с.
2. Бандурка О. М., Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. – 1917 р.) : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 616 с.
3. Докладная записка директора департамента полиции Лопухина, рассмотренная в Комитете Министров ... января 1905 г. С предисл. Н. Ленина. Женева : Вперед, 1905. 13 с.

4. Ленин В. И. Предисловие к брошюре «Докладная записка директора Департамента полиции Лопухина». ПСС, 5 изд. Т. 9. С. 331–334.

5. Лопухин А. А. Из итогов служебной деятельности. Настоящее и будущее русской полиции. М. : Изд. М. В. Саблина, 1907. 69 с.

6. Проект Закону про поліцію : від 03.07.2012 № 10688 / ініціатори: В. М. Грицак, В. І. Коновалюк // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=10688&skl=7 (дата звернення: 25.02.2019).

Отримано 26.02.2019

УДК 376.36:81'23

Дар'я Миколаївна СУПРУН,

професор кафедри спеціальної психології та медицини

Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (м. Київ),

доктор педагогічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО (ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОГО) ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА

Подано огляд сучасного стану професійної підготовки психологів в правоохоронній галузі. Висвітлено тенденції розвитку світового суспільства, що зумовлюють істотне посилення уваги до проблеми інноваційного (перетворювального) потенціалу особистості психолога. Доведено необхідність застосування транс- та міждисциплінарного підходів в контексті підготовки психологів правоохоронних систем, що втілені в різних дидактичних формах і дозволяють виконувати вимоги науки третього покоління, сформульовані в термінах компетенцій.

Входження України у світову спільноту модернізації міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів майбутнього світоустрою вимагає від вищої освіти поетапно реалізовувати складові наявної мегасистеми цілісного освітнього простору, де прикметною ознакою її змісту є розбудова на компетентнісно-орієнтованій основі. Не виключенням є і професійна підготовка психологів, яка характеризується наступними тенденціями: беззаперечністю факту, що інтернаціоналізація стимулює розвиток вітчизняної вищої школи; упровадженням моделі особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу як оновленої парадигми освіти; необхідністю опанувати мистецтвом швидких трансформаційних змін у освітніх системах як в локальному (регіональному, національному) середовищі, так і у глобальному інтернаціональному просторі; системністю, різномірністю,